

DALIA MARIJA STANČIENĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas

DERRIDA GESTAS HUSSERLIUI: GĘSTANTYS IKARO PĖDSAKAI DANGUJE

Derrida's Gesture to Husserl: *Icarus' Melting Traces in the Sky*

SUMMARY

In the article Derrida's attempt to surpass the limits of classic metaphysics by means of deconstruction of Husserl's texts is considered. In 1962, Derrida published one of the earliest of his writings, *An Introduction to Edmund Husserl's Origin of Geometry*, a treatise which Derrida himself translated in the French language. Five years later he published his first three books: *Writing and Difference*, *Speech and Phenomena*, *Of Grammatology*. In these writings, employing Heidegger's method to overcome metaphysics, Derrida tries to read Husserl in a *different* manner. He combines Heidegger's way of speaking with Husserl's phenomenology, and hopes by means of this mixture to penetrate into being itself. The intention of deconstruction is to *open* the world and philosophy by means of *grammatology*. Derrida seeks to deconstruct Husserl's concept of signs and to show its relatedness to language. According to him, in language signs conjoin *life* and *ideality*. By means of deconstruction, Derrida tries to overcome the Platonism of meaning of signs; for it does not allow the differences and otherness of time to come into being. Derrida speaks of graphic traces not as of the metaphysical concept of script. All truths, including geometrical ones, can be stated by means of graphic symbols. In the commentary on *Origin of Geometry*, he claims that writing is able to express absolutely ideal objectivity through the relations with the universal transcendental subjectivity, and to constitute such a transcendental field in which the subject is not present. Such a field is writing as the source of absolute objectivity and the possibility given to subjectivity to constitute and announce itself. It is in this case that Husserl speaks about the *living body* of text.

In *Speech and Phenomena*, comparing the human soul with melting traces left by Icarus in the sky, Derrida wants to say that Husserl leads us a little bit further and higher, and that his phenomenology urges us to believe that this is truth; and that always disappears as soon as it shows itself to us.

RAKTAŽODŽIAI. Derrida, Husserlis, fenomenologija, redukcija, dekonstrukcija, kalba, ženklas.

KEY WORDS. Derrida, Husserl, phenomenology, reduction, deconstruction, language, sign.

IVADAS

Vienas iš pirmųjų Derrida spausdintų filosofinių tekstų (1962 m.) buvo Husserlio darbo *Geometrijos ištakos*¹, kurį jis išvertė į prancūzų kalbą, įvadas. Šis įvadas buvo didesnis nei pats Husserlio tekstas. Vėliau, 1967 m. Derrida publikuoja tris pirmąsias knygas: *Raštija ir skirtis*², *Balsas ir fenomenas*³ ir *Apie gramatologiją*⁴. Knyga *Balsas ir fenomenas* turi paantraštę „Įvadas į ženklo problemą Husserlio fenomenologijoje“. Taigi šiuose darbuose Derrida aptaria Husserlio fenomenologiją ir teigia, kad tokioje filosofijoje jis mato Vakarų metafizikos nuvainikavimą⁵, nors išeiti už tradicinės metafizikos ribų nesąs lengvas uždavinys. Pasinaudodamas Heideggerio *metafizikos įveikos* metodu, Derrida bando *kitaip* perskaityti Husser-

lį. Heideggeris, norėdamas pateikti naują mąstymo ir kalbos lavinimo metodą, veikia huserliškoje Platono olos alegorijos šešėlinėje plotmėje mėgindamas *iššokti iš racionalios kalbos ir nušokti už kalbėtojo šešėlio*, o tai jis ir pavadina „metafizikos įveika“⁶.

Šiame straipsnyje pabandysime atskleisti, kaip Derrida, *kitaip skaitydamas* Husserlio tekstus, žingsnis po žingsnio išryškina intencionalią sąmonės veiklą istorinėje patirtyje, transcendentalinę kalbos traktuotę ir jos ryšį su raštu ir balsu, parodo bandymus atrasti tiesioginį ryšį tarp suvokiančiojo subjekto ir jo suvokime esančių universalių bei idealių struktūrų. Be to, aptarsime dekonstruktyvistinę Husserlio ženklo sampratos analizę.

DEKONSTRUKCIJA ARBA KITAIP PERSKAITYTAS HUSSERLIS

Pasak latvių filosofės Māros Rubene, *kitaip* perskaitydamas Husserlį, Derrida turėjo tikslą „mąstyme atskleisti tą struktūrą, kuri toliau gali būti tyrinėjama kaip bet kurio daiktiškojo mąstymo pagrindas ir šaltinis, kaip bandymas apčiuopti ribą tarp išsivaizduojamybės ir neišsivaizduojamybės, esamybės ir nesamybės“⁷. Šis metodas, kurio savitus pradmenis Derrida atrado analizuodamas Husserlio tekstus, yra pavadintas dekonstrukcija. Derrida nuomone, Heideggerio filosofinės kalbos ir Husserlio fenomenologijos derinimas dekonstrukcijoje leidžia prasiskverbti į pačią būtį: „Tad laikantis *Sein und Zeit* nurodytos

klausimų tvarkos ir radikalizuojant Husserlio fenomenologijos klausimus, galbūt galima sakyti, kad ši pralauža atsiranda ne pačiame moksle..., bet iš karto nurodo patį būties klausimą“⁸.

Tokia Derrida tyrinėjimų apibrėžtis sudomino mąstytojus ir jo dekonstrukcijos teorija pasidarė madinga tarp filosofinių ir literatūrinių tekstų tyrėjų, postmodernistinės filosofijos atstovų bei įvairių sričių intelektualų. Garsi Derrida tekstų tyrėja, dirbanti Bostono universiteto Filosofijos ir mokslų istorijos centre, baltarusių filosofė Elena Gurko pažymi, kad „pradinė dekonstrukcijos intencija yra *gramatologinis* pasaulio ir filosofijos

atvėrimas [ouverture]. Gramatologinio atvėrimo prasmė yra tai, kad žmogiškojo egzistavimo pasaulis interpretuojamas kaip ypatingas prasmių įreikšminimo žaidimas *différance* (arba arhirašto, vartojant dekonstrukcinę terminiją – *archi-écriture*) strategijoje, o filosofija – kaip raštas-tekstas⁹. Natalija Avtonomova, knygos *Apie gramatologiją* vertėja į rusų kalbą, teigia, kad Derrida „savo programą konstruoja „kovodamas“ su metafizika, atskleisdamas metafizinių terminų genealogiją ir šį savo darbą-kovą apibendrina žodžiu *dekonstrukcija*“¹⁰. Pats Derrida gramatologijos tikslą apibrėžia kaip „visų reikšmių, kurių šaltinis yra logos, de-konstrukciją“¹¹, o logos traktuoja kaip metaforą girdėti save kalbančiu (*s'entendre-parler*)¹². Tačiau tokia Derrida filosofijos interpretacija susilaukia ne tik šalininkų, bet ir neigiamų vertinimų. Vienas iš skeptiškai žiūrinčių į naujus Derrida metodus, taikomus ieškant esaties ir tiesos, vokiečių filosofas Jūrgenas Habermasas teigia, kad „naudos, kurios Derrida, matyt, tikėjosi iš gramatologijos ir tariamo konkretesnio būties istorijos sutekstini-mo, ne tiek jau daug. ...Dėl vykdomos dekonstrukcijos nuolat didėja interpretacijų sąvartynas, kurį ji, siekdama atidengti pamatus, nori pašalinti“¹³. Vis dėlto, nepaisant kritikos dekonstrukcija tampa populiaru, ypač Amerikos universitetuose¹⁴.

Reikėtų pridurti, kad to meto prancūzų filosofams atrodė neįprasta, kad Derrida atkreipė dėmesį į ankstyvuosius Husserlio darbus, nes dauguma aptarinėjo jo vėlesnius fenomenologinius tyrinėjimus. Šiuo atveju tai buvo logiškas

Derrida žingsnis, nes jis norėjo atsakyti į pagrindinį viso Husserlio filosofinio projekto klausimą: „Ar galima žmogiškos istorijos transcendentalinė fenomenologija, ir jei galima, tai kokiu būdu?“¹⁵, kuris buvo suformuluotas vėlyvajame jo darbe *Europos mokslo krizė ir transcendentalinė fenomenologija: įvadas į fenomenologinę filosofiją*. Didesnė šio darbo dalis buvo paskelbta 1936 m. Belgrade leidžiamame žurnale *Filosofija*, o visą darbą kaip atskirą knygą parengė Walteris Biemelis ir, praėjus šešiolikai metų po Husserlio mirties, ji 1954 m. buvo išleista. Šioje knygoje 9-to paragrafo priedas *a*, skirtas „grynajai geometrijai“, buvo Eugeno Finko įvardintas *Geometrijos kilmės klausimas kaip intencionaliai-istorinė problema* (*Die Frage nach dem Ursprung der Geometrie als intentional-historisches Problem*) ir 1939 m. publikuotas žurnale *Tarptautinė filosofija* (*Revue Internationale de Philosophie*). Pats Husserlis šio teksto neivardino, bet rankraštyje pažymėjo, kad darbas baigtas 1936 m.¹⁶ Būtent šį Husserlio rankraštinių tekstą į prancūzų kalbą išvertė Derrida ir pavadino jį *Geometrijos ištakos* (*L'Origine de la géométrie*), turėdamas tikslą jį *kitaip* perskaityti ir atsakyti į Husserlio klausimą, kaip „surasti prasmę, metodą ir ištakas filosofijos, tos vienos filosofijos, kurios siekia ir kuriai gali save aukoti mūsų gyvenimas?“¹⁷ Naujo, t. y. *kitokio* pobūdžio, *Geometrijos ištakų* skaitymo esmė, pasak Derrida, glūdi požiūryje į šį darbą kaip į intencionalios mąstymo ir suvokimo istorijos tyrinėjimus. Husserlis, Derrida nuomone, *Geometrijos ištakose* pademonstravo universalius žmogaus gyvenimo dėsningumus,

kuriuos vėliau įvairiais aspektais ir skirtingose plotmėse nagrinėjo kitose savo studijose. Gyvenimo problema ir jos transcendentalumas visada rūpėjo Husserliui, tačiau iš jo sudėtingų tekstų nėra taip paprasta suprasti šią problemą. Tad Derrida pažymi, kad *kitoks* tekstų skaitymo metodas, kai į kiekvieną tekstą žiūrima kaip į kito teksto įvadą ar epigrafa, leidžia tuos tekstus „atverti“. Tiesioginis filosofinio teksto perskaitymas, pasak Derrida, suprastina semantines jo erdves. Teksto *kaip tam tikro iš-*

*gyvenimo įlaikinimo*¹⁸ prasmė slypi jo viduje arba, Derrida žodžiais tariant, *teksto labirinte, kurio kelius turime surasti*¹⁹, kad perskaitytume tai, „kas knygų tomuose jau buvo rašoma tarp eilučių“²⁰. Ypač svarbu, pabrėžia Derrida, išigilinti į teksto pratarmę, nes „mes pradėdame rašyti – rašyti kitaip, tai turime ir kitaip skaityti tai, kas perskaityta“²¹. Įdomu pažymėti, kad pats Husserlis savo darbą *Europos mokslo krizė ir transcendentalinė fenomenologija* laikė įvodu į fenomenologinę filosofiją.

RAŠTAS KAIP GYVENAMASIS KŪNAS

Kalbėdamas apie huserliškus tekstus, Derrida pabrėžia, kad pagrindinė jų problema yra pati kalba, priklausanti nuo sistemiskai tarpusavyje sujungtų prasmės, idealumo, objektyvumo, tiesos, intuicijos ir išraiškos sąvokų suvokimo²². Husserlio *Geometrijos ištakų* įvade Derrida rašo, kad fenomenologinė kalbos analizė parodo empirinio ir transcendentalinio požiūrių dilemą²³, t. y. dilemą tarp kalbos kaip kalbančiojo subjekto šnekos (šnekos fenomenas) ir abstrakčios kalbos transcendentalinės formos, o teksto redukcija yra „reali istorinė patirtis“. Be to, reikia turėti omeny, kad apriorinės universalijos, sudarančios kalbinių duotybių esmę, griežtai skiriasi nuo empirinių universalijų, kurios glūdi visuotinėse, bet kartu ir faktinėse žmogiškosios natūros savybėse. Apriorinės universalijos atskleidžiamos išsiskverbęs į fenomenų esmę, o empirinės universalijos nustatomos indukcijos keliu per induktyvinį apibendrinimą. Fenomenologas Merleau-

Ponty, besiremiantis empiriniu požiūriu, kalbą aiškina kaip grįžimą į kalbantįjį subjektą, į jo kontaktą su kalba, kuria jis šneka, nes kalba „subjektui yra *pozicijos užėmimas* jos reikšmių pasaulyje. Terminas „pasaulis“ čia ne vaizdingas posakis, bet išraiška to, kad „mentalinis“ arba kultūrinis gyvenimas iš „gamtinio“ gyvenimo paima jo struktūras, kad įkūnytasis subjektas turi būti maistančiojo subjekto pagrindas“²⁴. Derrida, priešingai, prisilaikydamas transcendentalinio požiūrio, t. y. huserliškos traktuotės, teigia, kad kalba yra transcendentalinė dėl gebėjimo išreikšti mintį ir dėl šios savybės yra galima kalbos transcendentalinė redukcija. Jau *Geometrijos ištakose*, spręsdamas *absoliučiai idealios objektyvybės* ir *universalios transcendentalinės subjektyvybės* santykio problemą, Husserlis bandė atskleisti bendriausias sąlygas, kurios leidžia atlikti intersubjektyvinių visų galimų objektyvių esinių konstituavimą, t. y. atskleisti pamatinę savybę, leidžiančią tą

patį objektą vienu metu pažinti keliems subjektams. Husserlis klausia: „Kaip geometrinė idealybė (taip pat ir visų kitų mokslų), kilusi iš savo pradinio intraasmeninio šaltinio, kuris yra pirmojo išradėjo sielos sąmonės erdvėje, virsta objektyvia idealybe? – ir atsako, – Mums iš anksto suprantama, kad tai įvyksta per kalbą, kurioje ji įgyja vadinamąjį savo lingvistinį gyvenamąjį kūną [*Sprachleib*]“²⁵. Pasak Derrida, tai rodo, kad objektyvi idealybė būdinga ne tik atskiro mokslo tiesoms, bet ji yra *kalbos apskritai* sudėtinė dalis²⁶. Tačiau šiuo atveju išky-la kita problema: *kaip galima kalbos absoliuti objektyvybė, kaip grindžiama prasmės grynoji idealybė?* Atsakyti į šiuos klausimus galima tik fenomenologiškai išanalizavus visus įmanomus prasmų fiksavimo būdus, o pirmiausia rašto, kadangi rašmenimis, teigia Derrida, konstatuojamos visos tiesos, taip pat ir geometrinės. *Geometrijos ištakų* komentare yra aiškinta, kad per santykį su universalia transcendentaline subjektyvybe raštas sugeba išreikšti absoliučiai idealią objek-

tyvybę ir sukurti besubjektinį transcendentalinį lauką „absoliučiai virtualizuodamas dialogą, raštas sukuria tam tikrą autonominių transcendentalinių lauką, iš kurio gali būti pašalintas bet koks subjektas“²⁷. Vadinasi, pats raštas yra suprantamas kaip *besubjektinis transcendentalinis laukas*, kuris tampa absoliučios objektyvybės šaltiniu ir sąlyga konstituotis subjektyvybei ir pranešti apie save²⁸. Tačiau visa tai galima teigti, pabrėžia Derrida, tik atlikus intencionalumo analizę, kuri raštą traktuoja tik per jo santykį su sąmone, kaip atliekanti informatyvią funkciją. Tačiau jei tekstas *transcendentaliam subjektui apskritai* yra nesuprantamas, jis netenka savo transcendentalinės funkcijos ir yra chaotinė ženklų beprasmybė. Būtent šiuo atveju Husserlis ir kalba apie teksto *gyvenamąjį kūną*. Ir tol, kol ideali objektyvybė nėra įprasminta ženkle, ji nėra visiškai konstituota. Vadinasi, rašto aktas, teigia Derrida, yra aukščiausia galimybė bet kokio konstituavimo, kuo yra „matuojama jo istoriškumo transcendentalinė gelmė“²⁹.

DEKONSTRUKTYVISTINĖ ŽENKLO SAMPRATA

Analizuodamas raštą kaip konstituavimo galimybę, Derrida neišvengiamai pereina prie ženklo sampratos aptarimo. Knygoje *Balsas ir fenomenas*, norėdamas išlaikyti ženklo reikšmių įvairovę, Derrida kritikuoja Husserlio bandymą redukuoti ženklą (*Zeichen*) į *Dasein* reikšmes ir teigia, kad „šis gestas, kuriuo jau įtraukta visa fenomenologija, kartoja pačios metafizikos pradinę intenciją, nurodydamas jau pirmuosiuose

Tyrimuose [*Loginiai tyrimai*, II t. – D.M.S.] tas šaknis, kurios taip ir liks nepaliestos tolesniame Husserlio diskurse“³⁰. Ši kritika atsirado galvojant, kad Husserlio sąmonės samprata yra priklausoma nuo metafizikos tradicijos. Norėdamas pagrįsti tokį teiginį, Derrida nuodugniai analizuoja Husserlio *Loginių tyrimų* II tomo 1 skyrių *Raiška ir reikšmė*. Jis atkreipia dėmesį į kalbos problemą, nes, jo nuomone, aiškindamas gamtos sam-

pratą, Husserlis perėjo prie kalbos analizės ir aptarinėjo idealių objektų ir jų reikšmių perteikimą empirinėmis gramatinėmis formomis. Tad visiškai logiška, kad Derrida buvo svarbu dekonstruoti huserlišką fenomenologinę ženklo sampratą ir parodyti jos sąsajas su kalba, kadangi, pasak Derrida, kalba sujungia gyvenimą ir idealybę³¹. Tačiau čia reikėtų pridurti, kad Husserlio fenomenologinė redukcija kaip fenomenologinio metodo dalis, kuri padeda tyrinėti sąmonės gyvenimą ir joje konstituoatą pasaulį, yra naujas etapas bandant filosofiją orientuoti į mokslą. *Loginiuose tyrimuose* (II t, §1)³² Husserlis nori atskleisti sąmonės veiklos sritį, kurioje reikšmė (*Bedeuten*) atranda savo tiesioginę išraišką (*Ausdruck*), nepriklausančią nuo ženklo, stebėjimo ir fantazijos būdo, t. y. nuo kalbos tarpinės komunikacijos, kuri, pasak Husserlio, turi empirinių priemaišų. Fenomenologiškai suprasta reikšmė tiesiogiai randasi grynosios sąmonės sferoje ir dėl gebėjimo idealiu ryšiu susisieti su kalbine raiška (*Ausdruck*) yra pastarosios reprezentuojama. Kalbinėje raiškoje reikšmė yra perteikiama žodžiais, sujungtais į sakinį. Toks sakinytas tampa perteikiančiojo „minčių“ ženklu, kuris priskiriamas pranešimo intencijai (II t, §7)³³. Šitokiu būdu kalbinė raiška, įgydama ženklo pavidalą, atlieka referencijos funkciją. Tačiau ženklas, pasak Husserlio, dažnai tapatinamas su raiška, nors kasdienėje kalboje jie visiškai nesutampa: „Kiekvienas ženklas yra ženklas kam nors, tačiau ne kiekvienas turi tam tikrą „reikšmę“, tam tikrą „prasmę“, kuri „išreiškiama“ žen-

klu (II t, §1)“³⁴. Be to, pažymi Husserlis, „reikėtų atkreipti dėmesį, kad ne visada kiekvienas žymėjimo aktas (*das Bezeichnen*) yra vertinamas kaip „reikšmės suteikimo aktas“ (*das Bedeuten*), apibūdinantis reikšmę. Ženkilai kaip nuorodos [požymiai] (*Anzeichen*) (žymė, išspaudas ir t. t.), kitaip tariant, regimieji ženkilai nieko neišreiškia (II t, §1)“³⁵, nes jie informuoja asociacijos pagrindu. Transcendentalinėje fenomenologijoje asociacija yra vienas iš svarbesnių terminų, apibrėžiantis *passivois genezės* universalių principą, kuris parodo, kad reikšmės atpažįstamos be „mano aš dalyvavimo“, t. y. nevalingai ir nesąmoningai. Pvz., vėliava – tai ženklas, pagal kurį asociatyviai atpažįstame tautinę priklausomybę, arba iš išpaudo kūne – vergą. Šie informaciniai ženkilai, būdami nuorodomis (požymiais), priklauso objektui kaip jam būdinga ypatybė, leidžianti tą objektą atpažinti. Ženklas, žymintis objektą, atlieka antrinį, šalutinį vaidmenį. Kalbančiojo mimiką, gestus Husserlis priskiria nuorodomis, nes „jiems pasireiškus trūksta intencijos tiesiogiai suformuoti kokią nors *mintį* <...>, trumpai tariant, tokios rūšies „pasireiškimai“ neturi jokios savos reikšmės (II t, §5)“³⁶. Ženkilai nuorodos (regimieji, garsiniai), pasak Husserlio, gali tik padėti kalbinei raiškai (II t, §2)³⁷. Tai gi ženkilai nuorodos priklauso objektui, o ženkilai raiškos – subjektui. Ženkilai raiškos randasi grynojoje sąmonėje ir visada turi reikšmę, kuri kalbančiojo *įkūnijama žodžiuose* ir perduodama komunikacijos metu. „Žodžio funkcija (arba veikiau kontempliatyvus žodžio prista-

tymas) kaip tik ir yra sukelti mums prasmės suteikimo aktą ir nurodyti tai, kas jo [žodžio] „viduje“ intenduota ir galbūt duota įgyvendinančioje [jo pilnatvę] kontempliacijoje. Ši funkcija turi kreipti mūsų interesą griežtai šia kryptimi (II t, §10)³⁸. Pasak Habermaso, Husserlis, pasinaudodamas raiškos ir nuorodos sąvokomis, ženklų vartojimą komunikacijoje apibūdina „kaip procesą, kai ženklo perima kalbėtojo dvasinių aktų išorinio požymio [nuorodos] funkciją“³⁹. Tačiau kad įvyktų komunikacijos procesas, klausantysis turi suprasti kalbančiojo intenciją, o tai, pasak Husserlio, yra galima, kai perteikiantieji ženklo klausytojui leidžia kalbėtoją suprasti kaip asmenį, kuris kalba. Klausytojas tarsi *gaudo* kalbėtojo reprezentuojamas reikšmes, kurios yra ne vien žinios, bet yra kalbančiojo minčių ženklas, suteikiantis klausnčiajam galimybę išgyventi kalbančiojo patirtį, t. y. klausantysis supranta kalbantįjį „tik todėl, kad klausantysis įdeda jas [reikšmes] į kalbantįjį (II t, §9)⁴⁰. Plėtodamas ženklų vartojimo teoriją komunikacijoje, analizuodamas raiškų priskyrimą asmens dvasinio gyvenimo plotmei, Husserlis priskiria terminui „ženklas“ dvigubą prasmę. Bet, pasak Derrida, Husserlio dvejopa „ženklų“ teorija įneša painiavos į pačią ženklų sąvoką ir aktualios komunikacijos sampratoje dingsta skirtumas tarp ženklų kaip raiškos ir ženklų kaip nuorodos⁴¹. Tačiau Habermasas mano, kad Husserlis neįneša jokios painiavos skirdamas ženklą kaip raišką ir nuorodą, kadangi „kalbinės raiškos, kurios *foro in-*

terno reiškiasi tarsi grynos, tarsi „vienišas sielos gyvenimas“, papildomai turi perimti požymio [nuorodos] funkciją, kai tik joms prireikia padėti siekti pragmatinio komunikacijos tikslo ir pereiti į išorinę šnekos sritį“⁴². Habermasas teigia, kad Derrida, svaiginamas idėjos „apie praeitį, kuri niekada nebuvo dabartis“⁴³, bando šią mintį realizuoti *pirminio rašto* samprata, išivaizduodamas, kad „raštas yra *par excellence* refleksiją įgijęs ženklas“⁴⁴, atliekantis objekto su dabartinimo akte reprezentaciją per raiškos ir reikšmės priešpriešas. Iš tiesų Derrida, priešingai nei Husserlis, siekia parodyti raiškos ir reikšmės įvairovę kiekvienu *to paties* objekto realiu išgyvenimu ir pavadina tai *kitokybės momentu laike*. Skirčių žaismas, kuris nesuvokiamas kaip tapatybė, yra nagrinėjamas, pasak Māros Rubene, kaip diferencialas, „neturintis nuolatinės reikšmės, tačiau keičiantis reikšmės mąstymo sąlygas“⁴⁵. Pretencijų ir retencijų įsisąmoninimas, rašo Derrida, panaikina paprastą, tapatios sau duotybės buvimą: „Skirtumas tarp retencijos ir reprodukcijos, tarp pirminės ir antrinės atminties nėra tas skirtumas tarp suvokimo (*perception*) ir nesuvokimo (*non-perception*), kurio radikaliai norėjo Husserlis, bet tai yra skirtumas tarp dviejų nesuvokimo modifikacijų. ...Tačiau jis radikaliai griaua bet kokią paprasčiausios savitapatybės galimybę“⁴⁶. Taigi, pasak Derrida, Husserlio tapataus sau objekto buvimo arba reikšmės tapatybės sampratos, kurios artimos platonizmui, sukelia nemažą problemų vertinant ženklų sampratoje

štai-būtį (*Dasein*) ir dabartį, tad savaime iškylo opus ženklų sąsajos su laiku klausimas. Norėdamas išspręsti šias problemas, Derrida bando dekonstrukcijos metodu įveikti reikšmės sampratos platonizmą, neleidžiantį atsirasti laiko skirtybei ir kitokybei. Pasitelkęs balso ženklą, t. y. raštą, kurio reikšmė nepavaldi balsui, Derrida kalba apie grafinius pėdsakus kaip nemetafizinę rašto sampratą. Knygos *Balsas ir fenomenas* šeštame skyriuje „Balsas, kuris saugo tylėjimą“, Derrida klausia: o vis dėlto, „kodėl Husserlis taip siekė atskirti nuorodą nuo raiškos? Argi ištariami arba girdimi ženklai redukuoja nurodomą erdviškumą ar tarpininkavimą?“⁴⁷ Kitiškai perskaitęs Husserlio ženklų sampratą, Derrida atsako į šį klausimą taip: „Husserlis sau suteikia teisę redukuoti visą kalbą, ar ji būtų nurodomoji, ar raiškingoji, kad atkurtų jos pirmąją prasmę“⁴⁸, t. y. surastų idealias reikšmes, apvalytas nuo visų empirinių priemaišų. Nuoroda reikalinga, kad parodytų vyksmą be subjekto ir taip būtų įteisintas idealus reikšmės turinys, kylantis iš sąmonės akto. Tokia reikšmės samprata leidžia teigti, kad reikšmės realizuojasi per žmogaus dvasinį gyvenimą neturėdamos būtinos

sąsajos su ženklais. Pasak Husserlio, reikšmė – tai *eidos*, kuri daiktas suteikia sąmonei. Reikšmė ir daiktas niekada nėra tapatūs, nes reikšmė mąstoma kaip kažkokia forma, kurią sąmonė sintezės (bet ne asociacijos) padedama sutvarko iš identifikuojamo daikto amorfiškų pojūčių. Husserlio reikšmės arba absoliučiai idealios objektyvybės samprata, nurodo Derrida, yra susijusi su idealaus objekto paieška, kuris suprantamas kaip absoliutus *objekto apskritai* modelis. Idealus objektas „visada yra labiau objektyvus negu realus objektas, negu gamtinis esinys, kadangi jis labiausiai priešinasi faktinei empirinei subjektyvbei. Vadinasi, realus objektas niekada negali pasiekti to absoliutaus objektyvumo, kuris gali būti pasiūlytas visai *subjektyvbei apskritai* neišardomoje objektinės prasmės tapatybėje“⁴⁹.

Vadinasi, daro išvadą Derrida, Husserliui svarbu, kad egzistuočių savarankiškos reikšmių sritys, kurios po to būtų realizuojamos arba įkūnijamos patyrimo, t. y. gyvenamajame pasaulyje. Būtent dėl šio realizavimo, pasak Derrida, Husserliui reikalinga nuorodos ir raiškos skirtis, leidžianti atsakyti nepriklausomo ženklo statuso.

POST SCRIPTUM

Husserliui skirtame darbe *Balsas ir fenomenas*, lygindamas sielą su gęstančiais pėdsakais, kuriuos danguje paliko Ikaras, Derrida nori pasakyti, kad fenomenologija negali redukuoti *gyvosios dabarties*. Tačiau aliuzija į skridusį saulėn Ikarą, ištirpdytus jo sparnus, dvasinio pra-

do santykį su liepsnomis – tai metaforiškas bandymas pasakyti, kad Husserlis mus veda šiek tiek toliau, šiek tiek aukščiau ir kad fenomenologija bando priversti mus patikėti šia tiesa, o pats daiktas vos tik pasirodęs visada tikrovėje pradingsta.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Jacques Derrida. *Introduction et traduction de l'origine de la géométrie de Husserl.* – Paris: PUF, 1962.
- 2 Jacques Derrida. *L'écriture et la différence.* – Paris: Seuil, 1967.
- 3 Jacques Derrida. *La voix et le phénomène.* – Paris: PUF, 1967.
- 4 Jacques Derrida. *De la grammatologie.* – Paris: Minuit, 1967.
- 5 Jacques Derrida. *Positions.* – Paris: Minuit, 1972, p. 13.
- 6 Žr. George Steiner. *Heideggeris.* – Vilnius, Aidai, 1995, p. 46, 179.
- 7 Māra Rubene. *Dabarties filosofija: iš Esaties į esatį.* – Vilnius, Alma litera, 2001, p. 192–193.
- 8 Jacques Derrida. *De la grammatologie,* p. 35.
- 9 Елена Гуро, Жак Деррида. *Деконструкция: тексты и интерпретация.* – Минск: Экономпресс, 2001, с. 5.
- 10 Наталия Автономова. *Деррида и грамматология,* in Жак Деррида. *О грамматологии.* – Москва: *Ad marginem,* 2000, с. 18.
- 11 Jacques Derrida. *De la grammatologie,* p. 21.
- 12 Žr. ten pat, p. 17.
- 13 Jürgen Habermas. *Modernybės filosofinis diskursas.* – Vilnius, Alma littera, 2002, p. 205, 207.
- 14 Žr. Algis Mickūnas, David Stewart. *Fenomenologinė filosofija.* – Vilnius, Baltos lankos, 1994, p. 171.
- 15 Žr. Эдмунд Гуссерль. *Кризис европейского человечества и философия,* in Эдмунд Гуссерль. *Логические исследования. Картезианские размышления.* – Минск–Москва: Харвест; АСТ, 2000, с. 626.
- 16 Žr. Jacques Derrida. *Introduction to the Origine of Geometry,* in *Edmund Husserl's Origine of geometry: an introduction / Jacques Derrida;* translated by John P. Leavey, Jr. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1989, p. 25, n 1.
- 17 Edmund Husserl. *The Origine of Geometry,* in *Edmund Husserl's Origine of geometry: an introduction / Jacques Derrida,* p. 157.
- 18 Žr. Jacques Derrida. *De la grammatologie,* p. 95.
- 19 Žr. Jacques Derrida. *La voix et le phénomène,* p. 117.
- 20 Jacques Derrida. *De la grammatologie,* p. 130.
- 21 Ten pat.
- 22 Žr. Jacques Derrida. *La voix et le phénomène,* p. 111.
- 23 Žr. Jacques Derrida. *Introduction to the Origine of Geometry,* in *Edmund Husserl's Origine of geometry: an introduction / Jacques Derrida;* translated by John P. Leavey, Jr. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1989, p. 27.
- 24 Maurice Merleau-Ponty. *Phénoménologie de la perception.* – Paris: Gallimard, 1945 (žr. rusišką vertimą: Санкт-Петербург: Наука, 1999, с. 251–252).
- 25 *Edmund Husserl's Origine of geometry: an introduction / Jacques Derrida,* p. 161.
- 26 Žr. Jacques Derrida. *Introduction to the Origine of Geometry,* in *Edmund Husserl's Origine of geometry,* p. 66.
- 27 Jacques Derrida. *Introduction to the Origine of Geometry,* in *Edmund Husserl's Origine of geometry,* p. 88.
- 28 Žr. ten pat.
- 29 Ten pat, p. 89.
- 30 Jacques Derrida. *La voix et le phénomène,* p. 8.
- 31 Žr. ten pat, p. 9.
- 32 Edmund Husserl. *Logische Untersuchungen II, 1,* in *Husserliana XIX (1).* Deen Haag: Martinus Nijhoff, 1984. Žr. Эдмунд Гуссерль. *Собрание сочинений. Т. 3 (1). Логические исследования. Т. II (1)* – Москва: Гнозис, Дом интеллектуальной книги, 2001, p. 35.
- 33 Žr. ten pat, p. 43.
- 34 Ten pat, p. 35.
- 35 Ten pat.
- 36 Ten pat, p. 41.
- 37 Žr. ten pat, p. 36.
- 38 Ten pat, p. 49.
- 39 Jürgen Habermas. *Modernybės filosofinis diskursas,* p. 193.
- 40 Edmund Husserl. *Logische Untersuchungen II, 1,* p. 48.
- 41 Žr. Jacques Derrida. *La voix et le phénomène,* p. 17.
- 42 Jürgen Habermas. *Modernybės filosofinis diskursas,* p. 191.
- 43 Ten pat, p. 203.
- 44 Ten pat.
- 45 Māra Rubene. *Dabarties filosofija,* p. 197.
- 46 Jacques Derrida. *La voix et le phénomène,* p. 73.
- 47 Ten pat, p. 80–81.
- 48 Ten pat, p. 90.
- 49 Jacques Derrida. *Introduction to the Origine of Geometry,* in *Edmund Husserl's Origine of geometry,* p. 66–67.